

فصل 7: تجزیه و تحلیل داده های کیفی

نسخه شماره یک / پاییز 1394
www.tavallaei.sub.ir

تهیه و تنظیم:
دکتر روح اله تولایی
(عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی)

مقدمه:

- پس از گردآوری داده ها و اطلاعات تحقیق با هر کدام از روشهای ذکر شده، نوبت به **تجزیه و تحلیل داده ها** می رسد.
- **انواع اصلی شیوه های تجزیه و تحلیل داده ها عبارتند از:**
 - الف) شیوه تجزیه و تحلیل **کیفی**
 - ب) شیوه تجزیه و تحلیل **کمی**
- در این فصل به معرفی **ماهیت داده های کیفی و شیوه تجزیه و تحلیل آنها** می پردازیم.

الف) شیوه تجزیه و تحلیل کیفی:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

- به طور کلی داده ها، **نشان دهنده** واقعیت ها و مفاهیم است.
- چنانچه داده ها به صورت **واژه، کلمات و تصویر** (و نه به صورت ارقام و عدد) به **توصیف** واقعیت ها و مفاهیم بپردازد، آن ها را **داده های کیفی** می گویند که برای تحلیل آنها از شیوه **تحلیل کیفی** استفاده می شود.
- به کمک داده های کیفی می توان درباره **روابط** میان متغیرها و **عمق** ساختار آنها به تدوین **فرضیه** پرداخت و سرانجام **نظریه پردازی** کرد.
- به دلیل اینکه در تحلیل کیفی، داده ها **به همان صورت** کیفی مورد تحلیل قرار می گیرند و برای کمی سازی تبدیل به اعداد نمی شوند، می توانند **تصویری دقیقتر** از واقعیت باشند و **تحلیل عمیقتری** انجام شود.

فعالیت های اصلی تجزیه و تحلیل کیفی:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

- داده های کیفی **از طریق** مصاحبه عمقی، مطالعات کتابخانه ای، استخراج آمار از اسناد، پرسشنامه باز و مشاهده گردآوری می شود.
- به طور کلی برای تحلیل داده های کیفی، **سه فعالیت اصلی** زیر صورت می گیرد:

(1) تخلصی داده ها (Data Reduction)

(2) عرضه داده ها (Data Display)

(3) نتیجه گیری و تایید (Conclusion drawing and Verification)

فعالیت های اصلی تجزیه و تحلیل کیفی_ ادامه:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

1) تخلیص داده ها

- برای شروع فرایند تحلیل کیفی داده ها، ابتدا بایستی داده های گردآوری شده را خلاصه کرد. این کار **حین گردآوری** داده های کیفی نیز میتواند صورت پذیرد.
- **تخلیص داده ها یعنی** حذف داده های اضافی و انتخاب، تمرکز، تنظیم، تبدیل و پردازش داده ها به صورتی خلاصه تر است به شکلی که **مفهوم و واقعیت** تصویر شده از بین نرود.
- داده های کیفی را با **روشهای مختلفی** میتوان تخلیص نمود از جمله: انتخاب از میان داده ها، خلاصه کردن عبارت ها، انتخاب عبارتهای مترادف کوتاه تر، طبقه بندی و قرار دادن آنها در دسته های وسیعتر.

فعالیت های اصلی تجزیه و تحلیل کیفی_ ادامه:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

2) عرضه داده ها

- معمولاً داده های کیفی **حجم انبوه و متعددی** از واژگان هستند که اغلب افراد نمیتوانند همه این داده ها را در ذهن خود به صورت منسجم پردازش کنند، لذا **تنها بر اساس داده های مهم** نتیجه گیری می کنند.
- منظور از عرضه داده ها، نشان دادن و ظاهر ساختن **مجموعه ای سازمان یافته و جامع** از داده ها است، به طوری که به کمک آنها بتوان نتیجه گیری کرد. مانند داشبوردهای مدیریتی، ماتریس، شکل و نمودار
- داده های عرضه شده به پژوهشگر کمک می کند تا به کمک آنها به **کل واقعیت پی برده و اقدام بعدی** (شامل تحلیل عمیقتر و اقدام عملی) را بر اساس این درک جامع انجام دهد.

فعالیت های اصلی تجزیه و تحلیل کیفی_ ادامه:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

3) نتیجه گیری و تایید

- در داده های کیفی، پژوهشگر با استفاده از روشهای تحقیق کیفی، به دنبال پی بردن به معنا و مفهوم رویدادها، تبیین آنها، ارتباطات اجزا و نظم آنها، الگوی وقوع آنها و عوامل بوجود آورنده آنها می باشد.
- یافته های تحقیق پیش از گزارش کردن، بایستی مورد تایید قرار گیرد تا قابل اعتماد و کاربرد باشد. این تایید از جنبه های موجه بودن (پذیرفتنی بودن)، استحکام و قابلیت تایید توسط خبرگان انجام می شود.
- در غیر اینصورت گزارش تحقیق یک متن داستان گونه ای خواهد بود که تنها رویدادها را گزارش کرده و بدون اینکه صحت آنها تایید شده باشد و بتوان کاربرد عملی برای آن متصور شد.

مقدمه ای بر روش های تحقیق کیفی:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

- تحقیق کیفی با داده هایی سر و کار دارد که واقعیت های مورد مطالعه را به صورت کلامی یا تصویری نمایان کرده و مورد تحلیل قرار می دهد.
- این نوع تحقیق بر معنایی که افراد ذیربط (شرکت کنندگان در فرایند اجرای تحقیق) از پدیده مورد مطالعه در ذهن دارند، تاکید دارد.
- در مقام مقایسه، در تحقیق کمی پژوهشگر با تعدادی زیاد از مشاهده و تعداد معدودی از متغیرها سروکار دارد، در حالیکه در تحقیق کیفی با تعداد کمی از مشاهده عمیق و تعداد زیادی از متغیرها و جنبه های مورد مطالعه سروکار داریم (بازرگان، 1393).
- نتایج تحقیق کیفی را می توان مجدداً از طریق تحقیق کمی (مثلاً توصیفی پیمایشی) مورد آزمون قرار داد (تحقیق آمیخته).

مقدمه ای بر روش های تحقیق کیفی_ ادامه

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

- به طور کلی در مقام مقایسه با روش تحقیق کمی، ویژگی های زیر برای روشهای تحقیق کیفی وجود دارد (Ragin, 1987):
 - ✓ مطالعه پدیده مورد بررسی در شرایط طبیعی
 - ✓ مشاهده مستقیم پژوهشگر به عنوان ابزار اصلی گردآوری داده ها
 - ✓ داده های گردآوری شده به صورت واژگان و یا تصویر
 - ✓ پیامد حاصل پژوهش بعنوان یک فرایند و نه برون داد
 - ✓ تحلیل داده ها از طریق استقرائی و توجه به ویژگی های جزئی
 - ✓ تمرکز بر دیدگاه و معنای مورد نظر شرکت کنندگان در فرایند اجرای پژوهش
 - ✓ پی جویی مسأله از طریق استدلال
 - ✓ شروع سولات تحقیق با «چگونه» و «چه» بجای «چرا»

چارچوب گزارش یک تحقیق کیفی:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

- یکی از چارچوب ها و الگوهای پیشنهادی برای یک تحقیق کیفی به شرح زیر می باشد (Masrshall and Rossman, 1995):

1- عنوان و چکیده و کلیدواژگان

2- مقدمه

- بیان مسأله و اهمیت آن (بنا به روایت پیشینه تحقیق)
- هدف اصلی تحقیق و سوالهای تحقیق
- محدودیت های تحقیق

3- روش تحقیق

- طرح تحقیق و توجیه استفاده از آن
- تمرکز بر یک قلمرو ویژه، جامعه آماری و جنبه های مورد مطالعه
- نمونه گیری از افراد، رفتارها، وقایع و یا فرایندها
- جنبه های ورود به مسأله، و چگونگی رفت و برگشت به اجزای آن، و کدهای اخلاقی

چارچوب گزارش یک تحقیق کیفی_ ادامه

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

4- روش گردآوری داده ها

- چگونگی مشارکت افراد مورد مشاهده (در محیط مورد مطالعه)
- نحوه مشاهده مستقیم و اجرای مصاحبه عمقی
- بازنگری اسناد

5- ثبت، سازماندهی و تحلیل داده ها

- برنامه زمانی اجرای تحقیق
- سطوح گردآوری داده ها
- نیاز به نیروی انسانی و نیاز به سایر منابع
- جنبه های ورود به مسأله، و چگونگی رفت و برگشت به اجزای آن، و کدهای اخلاقی

6- نتایج پژوهش کیفی

انواع طرح های تحقیق کیفی:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

➤ طرح های تحقیق کیفی متداول عبارتند از:

1- گروه کانونی (Focus Group):

- ❖ پژوهشگر در این روش سعی دارد که به نظرات **گروه های مختلف** درباره **یک موضوع ویژه** (پدیده مورد مطالعه) پی ببرد.
- ❖ **برای مثال**، بررسی نظر کارفرمایان درباره قابلیت های دانش آموختگان دانشگاهی در رشته مدیریت. یا نظر بخشهای مختلف دانشگاه در خصوص شیوه جدید آموزش.

انواع طرح های تحقیق کیفی_ ادامه

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

2- نظریه برخاسته از داده ها (Grounded Theory):

❖ پژوهشگر در این روش برای **تکوین یک نظریه** درباره موضوع پژوهش، با استفاده از **رویکرد سازاگرایی** (Constructivism) اقدام به انجام تحقیق میکند.

❖ از این روش معمولاً برای **پژوهش درباره فرایندها** استفاده می شود.
❖ **برای مثال**، دستیابی به نظریه ای که به وسیله آن بتوان **فرایند پرورش رفتارهای کارآفرینانه** را تبیین کرد.

انواع طرح های تحقیق کیفی_ ادامه

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

3- زیست نگاری یا تاریخ شفاهی (Biography):

❖ پژوهشگر در روش تاریخ شفاهی (زندگینامه نگاری، تاریخ شفاهی، پژوهش روایتی) مطالعه خود را **بر یک فرد متمرکز** می کند و از طریق **روایت زندگی** او به صورت حکایت گونه، رویدادهای زندگی فردی را در **چارچوب وسیع تری** نمایان می سازد.

❖ سپس به **ارتباط دادن** این رویدادها، به عنوان **نقطه های عطف**، به **تفسیر داده ها و اطلاعات** گردآوری شده خود می پردازد.

❖ **برای مثال**، برای مستند کردن رویدادهای گذشته ایران از طریق تاریخ شفاهی دهه های 1340 تا 1350، و یا تاریخ شفاهی دفاع مقدس ایران در دهه 1360، از این روش استفاده شده است.

انواع طرح های تحقیق کیفی_ ادامه

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

4- اقدام پژوهی (Action Research):

- ❖ پژوهشگر در این روش به تنهایی و یا با همکاری افراد ذیربط و ذینفع، به **تأمل و تعمق درباره یک مسأله** میپردازد تا ابتدا به **راه حلی برای مشکل** پی برده و سپس از طریق «**اقدام عملی**»، به **حل مسأله یا بهبود آن** بپردازد.
- ❖ به کمک این نوع تحقیق کیفی، میتوان **پژوهش را در خدمت توسعه اجتماعی و انسانی** قرار داد (G.U.N.I., 2008: 152).
- ❖ **برای مثال**، میتوان از طریق اقدام پژوهی در دانشکده های مدیریت، به ارزیابی برنامه آموزشی و بهبود آن پرداخت. در این فرایند تحقیق، اساتید، دانشجویان و کارمندان نقش قابل توجهی ایفا می کنند.

انواع طرح های تحقیق کیفی_ ادامه

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

5- پدیدار شناسی (Phenomenology):

- ❖ پژوهشگر این روش را به منظور پی بردن به **معنای تجربه افراد درباره یک مفهوم خاص**، انجام می دهد.
- ❖ **برای مثال**، جستجوی مفهوم کارآفرینی از نظر اعضای هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی. برای این منظور ابتدا به **چشم انداز فلسفی این مفهوم** نظر انداخته می شود. سپس **محدوده مفهوم** از نظر اعضای هیأت علمی بررسی می شود. سرانجام با **تحلیل نظرات** بیان شده، به مفهوم کارآفرینی نزد اعضای هیأت علمی **پی برده می شود**.

انواع طرح های تحقیق کیفی_ ادامه

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

6- قوم نگاری (Ethnography):

- ❖ پژوهشگر در این روش به مطالعه فرهنگ یک گروه یا قوم خاصی می پردازد.
- ❖ به عبارت دیگر، الگوی مشترک رفتاری یک گروه را بازنمایی می کند.
- ❖ برای مثال، بررسی فرهنگ کارآفرینان به منظور ارائه رخساره ای از آنان. برای انجام این کار، مشاهده به وسیله مشاهده گر حاضر در گروه مورد نظر از طریق شرکت کردن در فرایند امور به عمل می آید. به عبارت دیگر، فرد مشاهده گر، خود به طور فعال در فرایند امور مشارکت می جوید.

انواع طرح های تحقیق کیفی_ ادامه

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

7- مطالعه موردی (Case Study):

- ❖ پژوهشگر در این روش یک «مورد» را از ابعاد مختلف با گردآوری داده های کیفی بررسی می کند.
- ❖ «مورد» از نظر زمانی و مکانی محدود شده و با استفاده از منابع چندگانه و تفصیلی، داده های لازم درباره آن به دست آورده می شود، تا بدین طریق تصویری عمقی از مورد حاصل گردد.
- ❖ علاوه بر آن، ویژگی های زمینه و شرایط محیطی «مورد» آنچنان بیان می شود تا تصویری روشن تر از آن نمایان گردد.
- ❖ البته طرح مطالعه موردی به صورت کمی هم قابل انجام می باشد.